

Надія ЗУЗЯК,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
Науковий керівник: Зоряна УДИЧ,
кандидат педагогічних наук, доцент
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка (м. Тернопіль)

ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ: ІНКЛЮЗИВНИЙ АСПЕКТ

Інклюзивний компонент освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти відіграє ключову роль у забезпеченні рівного доступу до якісної освіти для всіх учнів, незалежно від їхніх індивідуальних особливостей розвитку, здібностей чи фізичних характеристик. Для визначення особливих освітніх потреб, виявлення навчальних труднощів, надання рекомендацій щодо індивідуальної освітньої траєкторії, а також модифікації або адаптації освітньої програми і створення відповідного освітнього середовища необхідно здійснити комплексну діагностику освітніх можливостей і потреб здобувача освіти в інклюзивно-ресурсному центрі (ІРЦ) [2].

Для того, щоб сприяти вдосконаленню якості інклюзивного навчання в одних закладах загальної середньої освіти та допомогти упроваджувати цей процес в інших, розроблено алгоритм утворення інклюзивного класу та психолого-педагогічного супроводу здобувача з ООП [8].

Керівник закладу освіти, згідно з рекомендаціями Міністерства освіти і науки України, повинен дотримуватися наступного алгоритму створення інклюзивного класу: «вивчити документи дітей з ООП, які бажають навчатись у школі; вивчити нормативно-правову базу та організаційно-методичне забезпечення інклюзивного навчання; провести оцінку можливостей закладу для організації навчання здобувача з ООП; здійснити погодження з управлінням освіти організацію навчання в інклюзивному класі, подання необхідної документації; вирішити питання фінансування введених посад; створити нормативно-правове та методичне забезпечення впровадження інклюзивної освіти на рівні закладу освіти; створити команду психолого-педагогічного супроводу здобувача із ООП; розподілити обов'язки між членами команди, ознайомити з посадовими інструкціями

асистентів вчителів (команда має скласти індивідуальну програму розвитку учня, індивідуальний навчальний план та подбати про індивідуальні навчальні програми); адаптувати освітнє середовище до потреб здобувача і організувати моніторинг якості інклюзивного навчання» [1].

Запровадження інклюзії в закладах загальної середньої освіти залежить і від якості педагогічних кадрів. У цьому контексті особливого значення набуває питання формування інклюзивної компетентності як у майбутніх вчителів, так і у тих, хто вже має значний педагогічний досвід.

Сутність поняття «інклюзивна компетентність» є предметом багатьох сучасних досліджень і ще не є усталеною. Аналіз джерельної бази свідчить, що часто поняття «інклюзивна компетентність» трактується «як рівень знань і вмінь, необхідних для виконання професійних функцій в умовах інклюзивного навчання; як необхідний обсяг знань та вмінь, утілених у здатності виконувати професійні функції, зважаючи на особливі потреби молоді, яка має порушення здоров'я, та інтегрувати їх у середовище загальноосвітнього закладу, створюючи умови для розвитку й саморозвитку» [9]; «як інтегральна характеристика педагога (вчителя, асистента), що впливає на здатність розв'язувати професійні завдання в умовах інклюзивного підходу до освітньої діяльності» [8, с. 98]; а також як «психолого-педагогічна та корекційна готовність та здатність (сформованість мотивації і наявність практичного досвіду) здійснювати організацію інклюзивного середовища у класі, де навчаються учні з особливими потребами, що передбачає здійснення відповідного навчально-виховного процесу, взаємодію з усіма суб'єктами цього процесу» [10].

Важливим кроком для створення позитивного, інклюзивного шкільного середовища є підготовка учнів до появи здобувача з особливими освітніми потребами (ООП), яка містить основні етапи. Серед яких: роз'яснення концепції інклюзії, психологічна підготовка учнів, формування емпатії та толерантності, залучення психолога та соціального педагога, інформування батьків, а також створення дружньої атмосфери [4, с. 120–126].

Варто пам'ятати, що підготовка учнів до появи в класі здобувача з ООП – це довготривалий процес, що потребує системного підходу, але в результаті він сприяє розвитку толерантного суспільства та дружньої атмосфери у школі. Щодо способів адаптації освітнього середовища для

дітей з ООП, то вони залежатимуть від категорії ООП, їх освітніх труднощів, ступеня складності та необхідного рівня психолого-педагогічної підтримки. Адаптація дитини до освітнього середовища буде більш успішною, якщо педагогічні працівники будуть ретельно дотримуватися основних рекомендацій і стратегій підтримки [3].

Класний керівник відіграє ключову роль у формуванні інклюзивного освітнього середовища, яке сприяє рівноправній участі всіх учнів, включно з тими, хто має особливі освітні потреби. Його обов'язки у контексті інклюзії не обмежуються лише організаційними завданнями, а охоплюють ширший спектр діяльності, спрямованої на підтримку кожного учня. Зокрема:

1. *Створення комфортного освітнього середовища.*

Класний керівник забезпечує умови, за яких кожен учень почувається захищеним, визнаним і підтриманим. Він формує атмосферу толерантності, поваги до різноманітності та взаємодопомоги серед учнів. Це передбачає як фізичну адаптацію навчального простору для учнів з різними потребами, так і психологічну підтримку для забезпечення їхньої емоційної безпеки.

2. *Співпраця з іншими фахівцями.*

Ключова роль класного керівника полягає також у взаємодії з іншими професіоналами, такими як асистенти вчителів, психологи, логопеди, реабілітологи та інші спеціалісти. Ця співпраця допомагає створювати індивідуальні освітні програми, що відповідають потребам учнів, і забезпечує інтеграцію цих програм у щоденний освітній процес.

3. *Робота з батьками.*

Для успішної інклюзії важливо встановити тісну співпрацю з батьками або опікунами. Класний керівник має підтримувати відкритий діалог, інформувати батьків про успіхи та труднощі дитини, залучати їх до прийняття рішень щодо освітнього процесу. Спільне планування та вирішення проблемних ситуацій сприяють створенню єдиної стратегії підтримки учня як вдома, так і в школі.

4. *Індивідуальний підхід.*

Важливою складовою роботи класного керівника є вміння враховувати індивідуальні особливості кожної дитини. Це стосується не лише рівня знань, а й стилів навчання, темпів засвоєння матеріалу, соціальних та емоційних потреб. Класний керівник має бути готовий до адаптації

методів викладання та оцінювання, щоб забезпечити рівні можливості для кожного учня в процесі навчання.

Таким чином, класний керівник є важливою ланкою в системі інклюзивної освіти, оскільки від його професійної діяльності залежить не лише успішна адаптація учнів з особливими освітніми потребами, але й створення загального позитивного клімату в класі.

Важливим компонентом інклюзивності закладу освіти є наявність психолого-педагогічного супроводу здобувача з ООП командою фахівців, яка передбачає «взаємоузгоджену комплексну діяльність команди фахівців та батьків дитини, що спрямована на створення необхідних умов, які сприяють розвитку особистості дитини, засвоєнню нею знань, умінь і навичок, успішній адаптації, реабілітації, її самореалізації та інтеграції в соціум» [5, с. 36].

Батьки є ключовою ланкою в організації інклюзивного навчання для їх дитини. Саме вони мають звернутися до інклюзивно-ресурсного центру для комплексної оцінки їх дитини. І, за її результатами, саме вони обирають, буде їх дитина залучена до інклюзивного навчання, чи ні.

Важливо також у закладах загальної середньої освіти реалізовувати принципи універсального дизайну [6, с. 26–48]. Це підхід до проектування середовища, який забезпечує рівний доступ і комфорт для всіх учасників освітнього процесу, незалежно від їхніх фізичних, інтелектуальних, сенсорних чи соціальних особливостей. Головна мета універсального дизайну полягає у створенні інклюзивного простору, який не вимагає додаткових адаптацій для окремих груп, а є доступним для кожного від початку [6]. Поняття «розумне пристосування» застосовуються в різних сферах для подолання бар'єрів, які виникають у конкретної людини. Відповідно до Закону України «Про освіту», розумне пристосування – це запровадження, «якщо це потрібно в конкретному випадку, необхідних модифікацій і адаптацій із метою забезпечення реалізації особами з особливими освітніми потребами конституційного права на освіту нарівні з іншими особами» [2].

Таким чином, інклюзивний аспект освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти є фундаментальним для реалізації принципу рівного доступу до якісної освіти для всіх здобувачів освіти, із врахуванням їх індивідуальних потреб та можливостей. Ефективна організація

інклюзивної освіти вимагає комплексного підходу, який охоплює системну діагностику освітніх можливостей здобувачів освіти, розроблення індивідуальних освітніх програм і траєкторій, а також адаптацію навчальних матеріалів і середовища. Ключовою складовою успішного впровадження інклюзії є підготовка та підтримка педагогічних кадрів, що передбачає формування їхньої інклюзивної компетентності. Ця компетентність охоплює здатність педагогів працювати з учнями з особливими освітніми потребами, враховуючи індивідуальні особливості кожної дитини, та сприяти їхній інтеграції в освітній процес. Важливим елементом інклюзивної освіти є універсальний дизайн навчального середовища, який гарантує рівний доступ для всіх учнів без потреби в додаткових адаптаціях. Такий підхід сприяє не лише фізичній доступності, але й забезпеченню комфортних умов для навчання всіх учасників освітнього процесу.

Не менш важливою є роль класного керівника, який відіграє центральну роль у створенні інклюзивного освітнього середовища, співпрацюючи з фахівцями та батьками, організовуючи індивідуальну підтримку для учнів з особливими освітніми потребами. Успішна інклюзія в закладах освіти сприяє не лише академічному розвитку учнів з особливими освітніми потребами, а й формуванню толерантного та емпатійного суспільства, яке приймає та підтримує різноманітність.

Список використаних джерел:

1. Державна служба якості освіти України. URL: <https://sqe.gov.ua/yakisne-inklyuzivne-navchannya-to-do-list-dlya-dir/> (дата звернення: 07.10.2024)
2. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. URL: <http://www.golos.com.ua/rus/article/294010> (дата звернення: 01.10.2024).
3. Інклюзивна освіта для дітей з інвалідністю в Україні: Ресурси. URL: <http://education-inclusive.com/resources/> (дата звернення: 26.09.2024).
4. Калініченко І. О. Особливості формування інклюзивного освітнього середовища для забезпечення всебічного розвитку дитини. *Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами*. 2012. № 9. С. 120–126.
5. Маланчій В. Інклюзивне навчання в закладах загальної середньої освіти: керівництво для тренерів : навчально-методичний посібник. Київ, 2018. 36 с.

6. Місюня Л. В. Концепція універсального дизайну як важлива умова принципу доступності у системі інклюзивної освіти. *Ідеї гуманної педагогіки та сучасна система інклюзивного навчання* : зб. матеріалів Всеукр. наук.-метод. конф. Кіровоград : Ексклюзив-систем, 2015. С. 26–29.
7. П'ятакова Т. С. Розвиток інклюзивної компетентності вчителя: швейцарський досвід. *Порівняльно-педагогічні студії*. 2012. № 1 (11). С. 93–98.
8. Порядок організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 15.09.2021 № 957. URL: <http://surl.li/gdops> (дата звернення: 01.10.2024).
9. Соловей Т. В., Чайковський М. Є. Змістовні компоненти професійної компетентності соціального працівника інклюзивного закладу освіти. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»*. Хмельницький, 2013. № 1 (7). С. 220–224.
10. Удич З. І. Ресурсна складова інклюзивної компетентності педагогічного працівника загальноосвітнього закладу. *Збірник наукових праць. Педагогічні науки*. Херсон : ХДУ : Гельветика, 2019. Вип. LXXXVIII. С. 137–143.